

László Göncz

Nekaj misli o pomenu prvega murskosoboškega tednika Muraszombat és Vidéke

Tednik *Muraszombat és Vidéke*, v prevodu »Murska Sobota in njena okolica« (v nadaljevanju: *MéV*), ki je začel izhajati skorajda pred 140-timi leti – prva, predstavljena številka je izšla na Božič 1884, od leta 1885 naprej pa je časopis redno izhajal vsako nedeljo v tednu – je zelo pomemben informator in najbrž najbolj celovito ogledalo preteklosti murskosoboškega okraja, mesta Murska Sobota in širše prekmurske regije ter nekdanjega območja jugozahodnega dela Železne županije za skorajda 35-letno obdobje druge polovice Avstro-ogrske monarhije (od 1885 do avgusta 1919), in do določene mere tudi za obdobje 1941-1945. Tednik predstavlja izredno dragoceno bazo podatkov, informacij in mnenj, ki se nanašajo na družbeno življenje, socialni položaj, upravljanje, izobraževanje, gospodarstvo, kulturo, kmetijstvo in tudi prosti čas širšega murskosoboškega območja v omenjenem časovnem intervalu. Kot najstarejši konstantno izhajajoči časopis oz. tednik na območju današnjega Prekmurja – naslednji tednik na tem območju, *Alsólendvai Híradó* je v Dolnji Lendavi izšel v ja-

nuarju leta 1889 – pomeni tudi pomemben steber nesnovne prekmurske kulturne dediščine (še posebej zaradi stalnih člankov oz. rubrik z literarno, etnografsko in kulturno tematiko).

Informacije in ugotovitve v člankih tednika *MéV* (tudi če so v nekaterih primerih subjektivne ali tendenciozne) nemalokrat predstavljajo edini vir kakšnega pomembnega dogodka, odločitve ali ugotovitve o tedanjih razmerah, ki ga po sto in več letih ni mogoče pridobiti na drugi način, zato tovrstna dodana vrednost tednika danes pomeni veliko več kot se je to v prejšnjih desetletjih mislilo. S časovnim odmikanjem od obdobja izhajanja časopisa bo njegov pomen v bodoče vedno večji. Izmed vsebin, o katerih lahko dobimo osnovne informacije prav iz tednika *MéV*, omenjamo zgolj nekatere iz prvih števil. Takratni članki so med drugim poročali o odločitvah v zvezi z načrtovanjem izgradnje železniške povezave med Mursko Soboto in Dolnjo Lendavo že leta 1885, o pomembni ugotovitvi glede potrebe po izgradnji bolnice v Murski Soboti sredi osemdesetih let 19. stoletja ter o organiziranju in značaju sejmov državnega ranga, ki so v zadnji tretjini 19. stoletja predstavljali pomembno obliko gospodarsko-trgovskega udejstvovanja in sodelovanja prekmurskih ljudi.

Obdobje naglega meščanskega razvoja v času Avstro-Ogrske monarhije je bilo v primeru Murske Sobote občutno, kajti tedaj je iz do takrat manj pomembnega tržnega naselja skrajne jugozahodne obmejne pokrajine Železne županije nastalo hitro se razvijajoče mesto, kamor je gravitirala pre-

cejšnja populacija širše, pretežno slovensko govoreče okolice. Spremenjene družbene in tudi gospodarske razmere so pogojevale izzive tudi na področju informiranosti prebivalstva, za kar je bilo v tedanjih razmerah najbolj primeren lokalni časopis, bodisi v obliki tednika ali – odvisno od velikosti kraja ter zainteresiranega občinstva – morebitne drugačne oblike tiskanega informacijskega sredstva. Ustanovitev tednika *Muraszombat és Vidéke* je tipičen primer odzivanja prebivalstva na zahteve tedanjega časa, ki so bile postavljene v kontekst oz. horizont miselnih tokov in družbenega razvoja bodisi tedanje Madžarske, bodisi celotne Avstro-Ogrske monarhije. Regionalna povezanost prebivalstva na levi strani reke Mure je bila – kljub nekaterim administrativnim in naravnim preprekam – usmerjena tudi na avstrijsko (štajersko) stran takratne pomembne in razmeroma velike srednjeevropske države, kar je predvsem z gospodarskega aspekta krepila navezanosti Prekmurcev na monarhijo. Pri tem sta bila slovenski jezik in zavedanje sorodnosti z ostalimi Slovenci pomembna dejavnika.

Podobni trendi razmišljanja o ustanovitvi časopisa kot v Murski Soboti, so bili prisotni tudi v ostalih primerljivih središčih širše regije, med drugim v Körmendinu, Monoštru, Radgoni, Dolnji Lendavi in Čakovcu. Koncepti in vsebinske zasnove tovrstnih tednikov so se v širokih obrisih gibali v smeri zadovoljevanja informiranosti populacije, med njimi prvenstveno novonastale, pretežno liberalno usmerjene meščanske elite oz. inteligence (med slednje lahko prištevamo tedanje iz-

obražence pravne stroke – notarje, advokate, sodnike itd. –, učiteljstvo, nosilce oz. vodilne izvajalce gospodarske in trgovske dejavnosti, vplivnejše obrtnike ter politične funkcionarje in uslužbence v državnih ustanovah oz. podjetjih), neglede na versko, jezikovno in narodno pripadnost. Ta sloj prebivalstva se je v veliki meri poistovetil s pripadnostjo madžarski državi, ki so jo, vsaj večina med njimi, dojemali kot možnost svojega strokovnega, eksistenčnega in kulturnega razvoja. Sebe so smatrali za člane t. i. madžarske nacije v smislu državne pripadnosti, pri čemer so se izrekli tudi za »prekmurske Slovence« (tisti, ki so bili slovenskega porekla) ter so ob odličnem poznavanju madžarskega (in tudi nemškega) jezika govorili pretežno prekmursko slovensko narečje. Primerjalno je šlo za podobno obliko navezanosti na večnacionalno državo, kot je bilo nekaj več kot pol stoletja pozneje, predvsem v obdobju med 1945–1980, glede jugoslovanske navezanosti, s čimer so se poistovetili tudi prekmurški Madžari. Dandanes je tovrstna drža glede državne pripadnosti samoumevna – postalo je pravilo, nadgrajeno s širšo evropsko duhovno združenostjo – kar velja za večino pripadnikov narodnih in etničnih skupnosti (tudi za prekmurske Madžare in porabske Slovence) s tem, da pripadniki omenjenih skupnosti praviloma gojijo pozitiven odnos tudi do t. i. matične države, ki jo – eni bolj, drugi manj – dojemajo kot svojo širšo domovino. V drugi polovici 19. stoletja, predvsem zaradi razvoja izobraževanja in informacijskih sredstev, se je tovrstna drža – integracija v družbo države oz. naci-

jo – intenzivno pojavila tudi v srednje-vzhodnem evropskem prostoru, pred tem je bila značilna predvsem za zahodni del Evrope ter ZDA.

Na območjih, kjer je v zadnjih desetletjih 19. stoletja prevladovalo prebivalstvo katere od narodnih manjšin, kot je bila to slovenska skupnost v Prekmurju, je bil ta vidik poudarjen tudi pri prizadevanjih za ustanovitve časopisa ter pri krojenju uredniške politike, in sicer kot »sredstvo za lažjo integracijo manjšinske skupnosti v večino«. Slednje se lahko okarakterizira kot pritisk večinskega prebivalstva na narodno manjšino, kar

se je dogajalo tudi pri ustanavljanju tednika *MéV*, ko so poudarjali »večje možnosti« pripadnikov slovenske skupnosti na področju obvladanja madžarskega (tedaj državnega) jezika. Kljub temu bi bilo zelo poenostavljeno proces nastajanja in ustanavljanja murskosoboškega tednika pripisati zgolj madžarizaciji, ker je bil interes po širši informiranosti skupnosti, ne glede na narodno pripadnost, proti koncu 19. stoletja več kot potreben.

Tedanja madžarizacija je seveda obsojanja vreden proces (kot tudi vsi ostali tovrstni pojavi), vendar je, v nasprotju z današnjimi pogostimi interpretacijami, v tistih razmerah, dobrih štirideset let po uveljavitvi madžarskega jezika v javnem življenju (do t. i. reformnega obdobja v prvi polovici 19. stoletja sta bila uradna jezika na Madžarskem latinščina in nemščina), pomenila tudi večjo možnost integracije v širšo družbeno skupnost, kar je v primeru sorazmerno maloštevilnih narodnih skupnosti, kot so bili Slovenci, obveljalo še bolj kot pri večjih narodnih manjšinah (Romuni, Slovaki, Srbi). Zaradi tega se je v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja dokaj intenzivna madžarizacija Prekmurskih Slovencev, ki – vsaj na videz – ni bila zmeraj pogojena z grobimi pritiski, krepila vzporedno z gospodarsko-socialnim razvojem prekmurskega območja. Kot taka je do določene mere – žal tudi z negativnim vplivom na oblikovanje identitete slovenske skupnosti – »zagotavljala« pogoj integracije v posameznika v tedanjo, progresivno orientirano državno oz. narodno liberalno elito (liberalizem tistega obdobja ne gre poistovetiti s trendi, ki jih v

Evropi danes omenjajo kot liberalne). Tovrstni procesi resnici na ljubo tudi danes, poldrugo stoletje pozneje, niso tuji pri integraciji narodnih manjšin in etničnih skupin oz. njihovih pripadnikov v širšo družbeno skupnost, četudi so se motivi in družbene okoliščine v osnovi bistveno spremenile. Glede oblikovanja državne in narodne pripadnosti današnjih narodnih skupnosti oz. manjšin lahko najdemo več vzporednic s procesi v času Avstro-ogrske monarhije in Jugoslavije, o katerih v tem članku ne bomo poglobljeno razpravljati.

S postavitvijo omenjene problematike v širši kontekst nikakor ne želimo omalovaževati prisotnosti in intenziteto madžarizacije, ki se je v drugi polovici dualistične države pojavila tudi na območju današnjega Prekmurja, še posebej v okviru Madžarskega prosvetnega društva slovenske (»vendske«) krajine – Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület, ki je bilo nekaj let tudi formalni založnik tednika MéV. Ta proces lahko zasledimo tudi v vsebinski zasnovi tednika MéV. Že pri ustanavljanju prvega murskosoboškega časopisa se je, kot smo že omenili, poudarjala tudi »potreba« po pospešenem obvladovanju madžarskega jezika s strani pripadnikov slovenske skupnosti, kar je občutno zagovarjal tudi velik delež murskosoboškega izobraženstva, ne glede na poreklo. Na območju tedanje Železne županije je bila jezikovna politika usmerjena in vodena s strani osrednjih županijskih ustanov, kjer so se – predvsem iz bojazni zaradi prisotnosti več narodnih manjšin na teritoriju županije (Nemcev, Slovencev in Hrvatov), ki so

predstavljali izdaten delež celotne populacije omenjene županije – zavzemali za intenzivno širitev madžarskega jezika v javnem življenju, na področju informiranja in šolstva. V ta namen so ustanovili tudi sklad, s pomočjo katerega so pri pridobivanju denarnih sredstev različne organizacije med sabo celo tekmoval (tudi Madžarsko prosvetno društvo Slovenske krajine je na ta račun prejemale denar). V začetnih številkah časopisa so objavljali rubriko literarnega značaja, v kateri je v obliki dialoga madžarski izobraženec nagovarjal prekmurskega gospodarja slovenske narodnosti, da naj vztraja glede učenja madžarščine svojih otrok, ker jim bo s tem zagotovil večjo perspektivo pri doseganju življenjskih ciljev in lažjo integracijo v tedaj precej intenzivno razvijajočo se madžarsko družbo. Tovrstna prizadevanja so bila z madžarskega vidika uspešna, saj je ob koncu 19. stoletja že skorajda 70% prekmurskih Slovencev obvladalo madžarski jezik (ta odstotek je bil v Murski Soboti še višji), medtem ko je bil ta delež sredi 19. stoletja okrog 10%. V drugi polovici osemdesetih let 19. stoletja se je tudi s pomočjo MéV-a propagiralo iskanje madžarskih imen za naselja s pretežno slovenskim (ter nemškim in hrvaškim) prebivalstvom. V ta namen je županijska skupščina ustanovila tudi posebno strokovno komisijo.

V prvih štirih letih izhajanja murskosoboškega tednika so bili članki objavljeni v obeh jezikih, z julijem 1889 pa se je stanje spremenilo. V zvezi s tem navajamo sporočilo tedanjega urednika časopisa bralcem v zvezi z odločitvijo o prene-

hanju izhajanja murskosoboškega tednika tudi v slovenskem narečju. István R. Takács je v prvem delu »obrazložitve« z dne 30. junija 1889 napisal: *»Prijazno sporočamo cenjenim bralcem, da bo časopis Muraszombat és Vidéke od naslednje, 28. številke naprej izhajal zgolj v madžarščini. Za to bistveno spremembo smo se odločili delno zato, ker smo iz več naslovov dobili pobude za enojezično objavo ter zaradi dejstva, da zgolj 19 naših naročnikov ne obvlada madžarščine, predvsem pa zato, da bomo lahko naše vsebine večplastno širili. Globoko smo prepričani, da smo s to odločitvijo ponovno naredili pomemben korak na področju madžarizacije, tako se bomo še bolj približali načrtovanim ciljem časopisa. Upamo, da bodo naši cenjeni bralci to spremembo z veseljem sprejeli ter nas bodo v bodoče moralno in finančno podpirali.«*

Razen nekaterih posameznikov se večina tedanjega murskosoboškega prebivalstva in prekmurskih Slovencev – zaradi nekoliko ohlapne narodne zavesti – s tovrstnimi vprašanji ni ukvarjala, zato bi bila pretirana trditev, da so intenziviranje madžarščine v *MéV* (in tudi drugje) doživljali kot pritisk na nacionalni osnovi. Na območju Zalske županije, v širši okolici Beltincev, kjer je bila raven slovenske narodne zavesti v Prekmurju najvišja, so tamkajšnji Slovenci manj prebirali murskosoboški časopis, ker jim je bil v vseh pogledih (posebej verskih) najbližji časopis *Novine*, ki je izhajal pod okriljem upokojenega črenšovskega župnika Jožefa Klekla starejšega.

Če se ozremo na vsebino prvih številk murskosoboškega tednika, lahko povzamemo, da je *MéV*

informiral bralce o vseh pomembnih političnih, gospodarskih, kulturnih in kmetijsko-agrarnih vsebinah, ki so se dogajale na območju murskosoboškega okraja in v širšem prostoru ob reki Muri. Poleg tega spoznamo funkcionarje mesta in okraja, med drugimi tudi to, da je bil leta 1885 János Bácz župan Murske Sobote, funkcijo okrajnega glavarja pa je tedaj zasedal Pongrácz Pollák (pozneje je svoj priimek pomadžaril v Pósfay). Pomembna informacija, ki jo spoznamo ob prebiranju tednika, je bila tudi, da je imelo žensko društvo murskosoboške judovske skupnosti v omenjenem letu 45 članic, kar priča o dokaj močnem judovstvu v Murski Soboti ob koncu 19. stoletja. Zvemo tudi, da je leta 1885 v murskosoboškem okraju delovalo 151 različnih društev, med katerimi so bile čitalnice, gasilska društva, kulturno-prosvetna društva in druge skupine. Pomembna gonilna sila meščanskega družbenega življenja je bil t. i. kazino, katerega predsednik je 1. avgusta 1886 postal mladi murskosoboški lekarnar Béla Bölcs, tajnik je bil Jenő Csorna (namestnik okrajnega glavarja) in blagajnik István R. Takács, osnovnošolski učitelj.

Na koncu omenimo še, da so si na začetku leta 1919 murskosoboški socialni demokrati in nekateri drugi soboški izobraženci, ob podpori vladnega komisarja Béle Obala prizadevali za to, da bi *MéV* postal dnevni časopis v madžarskem jeziku, obenem pa so se zavzeli tudi za prekmurski tednik v slovenskem jeziku, ker – zaradi strankarskih vidikov – niso bili zadovoljni s Kleklovimi *Novinami*, ki jih je tedaj urejal Jožef Klekl mlajši.